

Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара

До 100-річчя Української революції (1917-1921 рр.)

ДЕРЖАВОТВОРЦІ

ПОЛТАВЦІ – ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.

Полтава – 2017

Упорядник : Надія Михайлівна Требіна

Державотворці: полтавці – видатні діячі Української революції 1917–1921 рр. : біобібліографічний довідник / упорядник Н. М. Требіна; обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2017. – Вип. 2. – 40 с.

Другий, суттєво доповнений, випуск довідника містить матеріали про дванадцятьох видатних діячів Української революції 1917–1921 рр. – наших земляків, імена яких подаються в алфавітному порядку.

У час 100-річчя подій ми згадуємо тих полтавців, хто боровся за незалежність України, хто відіграв помітну роль в українському національному русі, творенні і захисті Української Народної Республіки.

Біографічні нариси доповнюються вибілковими списками літератури, розміщеними в логічній послідовності: біографії, книги діячів, аналітичні статті з книг, періодичних видань про них.

Посібник адресований бібліотекарям, краєзнавцям, вчителям, студентам, старшокласникам.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
КОЛЛАРД Ю. Ж.....	5
ЛЕОНТОВИЧ В. М.....	7
ЛІВИЦЬКИЙ А. М.....	10
МАРТОС Б. М.....	12
МІХНОВСЬКИЙ М. І.....	15
О' КОННОР-ВІЛІНСЬКА В. О.....	19
ПОРШ М. В.....	22
СТЕШЕНКО І. М.....	25
ХОЛОДНИЙ П. І.....	28
ЧИЖЕВСЬКИЙ П. І.....	31
ШЕЛУХИН С. П.....	34
ШУЛЬГИН О. Я.....	36

ВСТУП

Україні прийшлося вести своє державне будівництво серед нечуваних обставин, на руїнах знесленої Росії, на руїнах світової війни...

Олександр Шульгин

В Указі Президента України *"Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр."* (№ 17 / 2016) йдеться про визнання історичного значення подій, пов'язаних з визвольною боротьбою початку ХХ ст. та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році.

2017 рік в Україні проголошений Роком Української революції 1917–1921 рр.

Основним завданням, яке ми ставимо перед собою, є ознайомлення молоді: студентської, учнівської з життям і діяльністю маловідомих або зовсім "забутих" у радянські часи громадсько-політичних, державних діячів, правників доби Української революції 1917–1921 рр. Нами відібрані, дванадцять "викреслених" з радянської історії імен непересічних особистостей, уродженців краю, які відіграли помітну роль в українському національному русі, творенні і захисті незалежної Української держави.

І в еміграції вони продовжували боротьбу за відновлення незалежності України, зробивши це змістом свого життя на чужині, декого фізично знищили в Україні, за кордоном.

Полтавці жили і творили українську державність у важких, екстремальних умовах, тому до оцінки результатів їхньої діяльності не можна підходити однозначно.

Об'єктивно, без глянцю, ми повинні ставитись до вихідців з Полтавщини, аналізувати і враховувати як позитивний досвід їхньої діяльності, так і гіркі уроки та наслідки. Але навіть негативний досвід наших попередників, про яких йдеться у довіднику, має велике значення.

Вони були різними за віком, характером, рівнем інтелекту і освіти, світоглядом і моральними принципами. Наші земляки мали різнобічні обдарування, були високоосвіченими людьми, визначними вченими в різних галузях знань.

Полтавці представляли інтелектуальну еліту того часу, віддавали свою душу і серце, розум і працю служінню Україні, були щиро переконані в тому, що національна ідея, національна справа подолають всі труднощі й перешкоди, і зрештою, переможуть. Але не так сталося, як гадалось. Говорячи словами В. К. Винниченка, *"українська влада... розійшлася зі своїми масами... була соціально непослідовна, нерішуча, невиразна"*.

Не принесли успіху і зовнішні орієнтації. Ані німці, ані Антанта, ані поляки не бачили в Україні повноправного партнера й використовували її прохання про допомогу виключно у своїх власних цілях. Як зазначав 1919 року полтавець С. В. Петлюра, українські режими, що з калейдоскопічною швидкістю змінювали один одного, не мали *"реальної підтримки серед держав світу. Територія України вважалася як приватна здобич для кожного, хто може свої бажання підтримати озброєною силою"*.

У довіднику подаються основні біографічні дані, побіжний огляд громадської, політичної, наукової діяльності цих діячів, вибіркові списки літератури (в логічній послідовності) про них. Матеріали розміщені в алфавітному порядку прізвищ діячів Української Народної Республіки.

КОЛЛАРД ЮРІЙ ЖЕРАРДОВИЧ

(02.01.1875, Морачів, Полтавська губернія - 03.01.1951, Аугсбург, Німеччина) – український громадсько-політичний діяч, інженер, співзасновник Революційної української партії, міністр урядів УНР, письменник.

... від самих початків, від перших кроків у політичній роботі аж до кінця своїх днів твердо обстоював потребу національного визволення...

3. Книш, політичний діяч

Батько Юрія – Жерард Коллард був бельгійцем, працював інженером-агрономом в Україні, де одружився з його матір'ю, яка походила зі старовинного козацько-шляхетського роду.

Середню освіту юнак здобув у Полтаві, де активно включився в український національний рух. Спілкувався з Симоном Петлюрою та з іншими політичними, громадськими діячами. Навчався у Харківському Технологічному інституті.

Восени 1897 року, разом з Дмитром Антоновичем, Боніфатієм Камінським Михайлом Русовим, Панасом Андрієвським, Олександром Коваленком та іншими був співзасновником "Харківської Української студентської громади". Ця організація, на початку 1900 року, стала родоначальницею Революційної Української Партії, ідеологом якої був Микола Міхновський.

Ведучи активну політичну діяльність, Коллард зумів закінчити інститут і одержати диплом інженера-технолога.

В 1903–1907 рр. – працював інженером у Харкові, в 1907–1912 рр. – на будівництві Транссибірської залізниці в Красноярську, з 1912 по 1915 роки – інженером Кавказької залізниці в Катеринодарі на Кубані.

Під час Першої світової війни працював головним інженером-будівничим Мурманської залізниці. В 1916 році переведений на Західний фронт.

З 1917 належав до Української Партії соціалістів-самостійників, за часів Української Центральної Ради очолював управління залізниць на Поліссі.

В 1919–20 рр., за Директорії УНР, був керівником міністерства шляхів, згодом, разом з урядом УНР, переїхав до Відня.

В 1921–1926 р.р. проживав у Чехословацькій республіці. Працював при Земському уряді на Закарпатті. Звільнений за політичними мотивами (як український націоналіст). У Моравії працював у різних містах, аж поки в 1935 році не зупинився в Брно.

На чехословацьких теренах громадської діяльності не полишав. Як один з керівників Союзу Визволення України, став співзасновником Легії Українських Націоналістів.

До 1939 року опікувався місцевою студентською громадою в Брно та Українською Громадою, іншими суспільно-громадськими організаціями української еміграції в Чехословаччині.

На початку 1945 року, перед наступом Радянської Армії, виїхав з Чехословаччини до Німеччини, де через шість років помер.

Автор мемуарів «З юнацьких років» (1930), «Спогади з минулого» (1931).

У вступі до мемуарів Марко Антонович, син українського історика Д. Антоновича, писав: *"Увесь його вигляд, включаючи смушеву шапку, смушевий комір, був типово українським. Доповнювали цей образ вуси, подібні до вусів Б. Хмельницького. Був "живим образом гетьмана України". Мав широку козацьку вдачу, був щирий, добрий, навіть лагідний, з гумором, а мова була наповнена запашними народними виразами.*

Знав багато українських пісень. Улюбленими були "Не ходи, козаче...", "Ой в полі, коршомка..." (цю пісню, мабуть, з його голосу вивчив Г. Хоткевич, її співала його капела бандуристів).

Не було такої жертви, якої Юрій Жерардович не приніс би в разі потреби для української справи.

Його покоління винесло на своїх недосвідчених плечах ідею самостійної України, вони стали будівничими Української держави в 1917–1920-х рр."

Література

Коллард Ю. Спогади юнацьких днів 1897–1906. Українська Студентська Громада в Харкові і Революційна Українська Партія (РУП) / Ю. Коллард. – Торонто: "Срібна Сурма", 1972. – 223 с.

Коллард Юрій Жерардович : [біографія] // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2014. – Т. 14. – С. 62; Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2007. – Т. 4. – С. 454; Довідник з історії України (А–Я). – 2-ге вид. – К., 2001. – С. 329.

ЛЕОНТОВИЧ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

(05.08.1866, х. Оріхівка Лубенського повіту Полтавської губ. – 10.12.1933, Прага) – громадсько-політичний діяч, письменник, член Української Центральної Ради, міністр земельних справ УНР.

*Не ми будемо, коли Україні
волі й долі не здобудемо!
В. Леонтович*

Народився Володимир Миколайович у старовинній козацькій родині по лінії батька, а по материній – були французькі аристократи Альбранди, які емігрували до Росії в часи Французької революції.

Навчався в Лубенській класичній гімназії, 1884 року став студентом юридичного факультету Московського університету. Перед закінченням навчання Володимир написав наукову працю "Історія землеволодіння в Україні від повстання гетьмана Б. Хмельницького до введення кріпацтва царицею Катериною II", яка дістала високу оцінку (авторові було присвоєно звання кандидата права) і обіцяла наукову кар'єру. Та обставини життя змусили оселитися 25-річного Володимира в рідній Оріхівщині.

Був він гласним Полтавського губернського зібрання, почесним мировим суддею, разом з братами організував акціонерне товариство, яке побудувало цукроварню, двокласну школу. Головне, в краї з'явився патріот, землевласник, меценат. Леонтович згадував: *"Москва не зробила на мене обрусительного впливу, навпаки, там вперше я засумував за рідним краєм, відчувши різницю у звичаях та вдачі людності, і там вперше збудилася у мене національна свідомість, яка ще згодом зміцніла під впливом В. Смиренка"*.

Перше оповідання під псевдонімом В. Левенко було надруковане у Галичині коштом В. Смиренка. Український патріот, інженер, меценат В. Смиренко увів небожа своєї дружини до середовища національної інтелігенції.

Володимир Миколайович брав активну участь у місцевому самоврядуванні – земстві. Доповідну записку "К вопросу о составлении учебников для сельских школ" (Полтава, 1901 р.) подав на розгляд губернського земства, наполягаючи, аби навчання в полтавських народних школах велось рідною мовою. 31 грудня 1905 року разом з В. Смиренком та Є. Чикаленком засновує першу щоденну політичну, економічну й літературну українську газету "Громадська думка", яка увібрала в свою духовну

орбіту велике коло українських патріотів. Леонтович особисто вніс на видання газети 5 тис. крб.

У квітні 1917 року до *"першого складу [Української Центральної Ради] ввійшли масони С. Єфремов, О. Зарубін, В. Леонтович"*. З 1918 року – Володимир Миколайович – міністр земельних справ в уряді гетьмана Скоропадського. Підготовлений ним проект земельної реформи був високо оцінений економістами як один з найдемократичніших у Європі.

Цього ж року в Києві побачив світ *"Московсько-український правничий словничок"*, укладений В. Леонтовичем і С. Єфремовим, який вмщував 4396 слів та словосполучень. Це було останнє прижиттєве видання Леонтовича як громадського діяча та письменника на материковій Україні.

З 1920 року Володимир Миколайович – на еміграції в Болгарії, Німеччині, Чехословаччині. Він очолював товариство ім. Св. Володимира, співробітничав у часописі *"Тризуб"*, продовжував літературну діяльність. На початку ХХ ст. І. Франко назвав Леонтовича *"великим прозаїстом"*, бо його оповідання і повісті лягли у великий Франковий проект творення української літератури, орієнтованої на західноєвропейський класичний реалізм.

На еміграції виходять такі збірки Леонтовича: *"Старе й нове"*, *"Хроніка родини Гречок"*, *"Ворохобня"* й інші. Нариси *"Лубні"*, *"З життя моєї баби"* присвячені Лубенщині. Володимир Миколайович писав: *"Немає для мене на землі кращого куточка, ніж мій хутір, немає кращого краю од України..."*. Помер В. М. Леонтович 1933 року і похований на Ольшанському кладовищі у Празі.

Література

Леонтович Володимир Михайлович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С.119; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 115–116; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий біобібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С. 83; Енциклопедія українознавства. Словн. частина. – К., 1995. – Т. 3. – С. 160–161.

Леонтович В. З часів 1890–1917 рр. / В. Леонтович // Українська культура. – 2016. – № 5. – С. 20–23.

"... Немає кращого краю од України" : до 150-річчя від дня народження укр. письменника, мецената, громадсько-політичного діяча, патріота В. М. Леонтовича : біобібліогр. дайджест-покажчик / упорядник Н. М. Требіна. – Полтава, 2016. – 24 с.

Ревегук В. Я. Леонтович Володимир Миколайович / В. Я. Ревегук // Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України. – Полтава, 2015. – С. 157–158.

Міністр земельних справ Української держави // Україна : хронологія розвитку. Імперська доба. 1800–1917. – К., 2011. – С. 234.

Погрібний А. "Світ за очі"? – в Україні / А. Погрібний // Погрібний А. Поклик дужого чину : статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика. – К., 2009. – С.421–426.

Шумило Н. Під знаком національної самобутності / Н. Шумило. – К., 2003. – С. 44, 139, 153, 207, 208, 213, 223, 225.

Українська журналістика в іменах : матеріали до енцикл. словника. – Львів, 2002. – В. 9. – С. 177, 178.

Білоусько О. А. Українська революція 1917–1921 рр. : [в т. ч. про участь в ній В. М. Леонтовича] / О. А. Білоусько // Історія України. – 2014. – № 3 (лют.). – С. 4–6.

Цимбалюк М. Із когорти окрилених України / М. Цимбалюк // Слово Просвіти. – 2014. – 1–7 трав.

Веремійчик О. Володимир Леонтович : укр. дворянин, письменник, меценат / О. Веремійчик // Українське слово. – 2011. – 21 верес. – С. 11.

Требіна Н. "Ми приростаємо до землі, до рідного краю серцем..." / Н. Требіна // Вісті – 2011. – 29 лип. – С. 9.

Кочевська Л. "Ніде не світяться так зорі" / Л. Кочевська // Науковий світ. – 2007. – № 4. – С. 14–16.

Леонтович О. Окрилений Україною / О. Леонтович // Київ. – 2007. – № 3. – С. 166–178.

Шумило Н. Видатний прозаїст / Н. Шумило // Урядовий кур'єр. – 2007. – 26 січ. – С. 8–9.

Стрельський Г. Корифеї вітчизняного правознавства [в т.ч. В.Леонтович] / Г. Стрельський // Історія в школі. – 2006. – № 9. – С. 45–46.

Палевська І. Володимир Леонтович – повернення із запізненням / І. Палевська // Слово Просвіти. – 2006. – Ч. 45. – С. 15.

Коцюбинська М. Володимир Леонтович – ще один почутий голос нашої історії / М. Коцюбинська // День. – 2006. – 31 берез. – С. 22.

Воронина О. Предтеча громадянського суспільства / О. Воронина // Урядовий кур'єр. – 2003. – 26 груд. – С. 9.

Требіна Н. "Немає для мене на землі кращого куточка, ніж мій хутір, немає кращого краю од України..." / Н. Требіна // Полтавська Думка. – 2001. – 10 серп. – С. 7.

ЛІВИЦЬКИЙ АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

(09.04.1879, х. Красний Кут Золотоніського повіту Полтавської губ. – 17.01.1954, Карлсруе, Німеччина) – громадсько-політичний і державний діяч, полтавський губернський комісар, обіймав високі посади в уряді Директорії УНР, очільник уряду УНР в екзилі

*Лівицький користувався особливою довірою у Голови Директорії С. Петлюри.
В. Солдатенко, історик*

Походив Андрій Миколайович із давнього козацького роду. Освіту здобув у Прилуцькій класичній гімназії та Колегії П. Галагана в Києві. 1896 року вступив до Київського університету, де навчався на математичному і юридичному факультетах. З першого курсу належав до Української студентської громади, згодом очолював її. За участь у студентському політичному русі 1897 і 1899 рр. був ув'язнений до Лук'янівської тюрми, 1899 року – виключений з університету і висланий на Полтавщину "під гласний нагляд поліції", як учасник загального студентського страйку.

1903 року Андрій закінчив університет. В Державному архіві Полтавської області зберігається оригінал диплома Лівицького, який свідчить, що випусник отримав на іспитах оцінки "весьма удовлетворительные" (відмінні) з усіх предметів. Диплом першого ступеня давав право на затвердження при зарахуванні на цивільну службу в чині 10 класу. Андрій Миколайович служив у Лубенському окружному суді, був адвокатом, 1913 року обраний мировим суддею Золотоніського повіту (на цій посаді був до 1917 р.)

Займався політичною діяльністю, як один із засновників революційної української партії, у 1903–1906 рр. очолював її осередок в Лубнах. У час революції 1905 року організував Лубенську республіку, за що був заарештований в січні 1906 року. Утік з-під варти та переховувався, в жовтні 1907 року заарештований вдруге в Лубнах і півтора року відбував покарання.

Архівні документи свідчать, що Андрій та Марія Лівицькі брали участь у роботі Лубенського осередку РУП, переховували і розповсюджували нелегальну літературу, політичну діяльність вели з С. Петлюрою, М. Поршем, Б. Мартосом. В березні 1917 р. А. Лівицького було обрано золотоніським повітовим комісаром, а в серпні 1917 р. – полтавським губернським комісаром. Навколо питання про владу на Полтавщині йшла серйозна політична боротьба.

У щоденнику О. Несвіцького (запис від 25.04.1918 р.) читаємо: *"Немцы арестовали украинских начальников Полтавы: губернского комиссара Левицкого, его помощника Чижевского и других..."*. В умовах Української держави гетьмана П. Скоропадського А. Лівицького було позбавлено всіх посад.

Від січня 1919 року А. Лівіцький – міністр юстиції, заступник голови уряду Директорії, міністр закордонних справ УНР (в уряді І. Мазепи). В жовтні 1919 року А. Лівіцький очолював дипломатичну місію УНР у Польщі, де виробляв умови українсько-польського договору. У квітні 1920 року він (за дорученням С. Петлюри) підписав союзний військово-політичний договір УНР з Польщею – Варшавську мирну угоду.

Самокритично оцінюючи пізніше (у 1948 р.) її наслідки, він писав: "Цю умову не ратифікувала ні українська, ні польська сторона, остання навіть зірвала її в Ризі сепаратним трактатом Польщі з Росією. Негативні наслідки Варшавської умови полягали, насамперед в тому, що вона сприяла розбиттю наших національних сил...".

Після підписання цієї угоди А. Лівіцький залишився в Польщі як політичний емігрант. З квітня 1920 року – голова екзильного уряду УНР, а після трагічної загибелі С. Петлюри і до кінця свого життя Андрій Миколайович очолював Державний Центр УНР в екзилі. В час окупації Польщі нацистами він був заарештований і ув'язнений. Після Другої світової війни жив у Німеччині, сформував новий склад екзильного уряду УНР, зробив чимало для активізації його діяльності. Помер А. Лівіцький 17 січня 1954 року в Карлсруе, похований був у Мюнхені (згодом перепохований у Бавнд-Бруку, США).

Життя його в доеміграційний період (зокрема, в нашому краї) описане у спогадах дружини М. В. Лівіцької (1879–1971) *"На грані двох епох"* (1972 рік), які вийшли за допомогою дочки, відомої поетеси Н. А. Лівіцької-Холодної (1902–2005).

Література

Лівіцький Андрій Миколайович : [біографія] // Полтавщина: влада на історичних паралелях. – Вид. друге, перероб. і доп. – Полтава, 2012. – С. 178–179; Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С.199–200; Юридична енциклопедія. – К., 2001. – Т. 3. – С. 485–486; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К.,1998. – С. 116–117; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий біобібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С. 88; Коротенко В. До біографії А. Лівіцького (маловідомі документи Держ. архіву Полтавської обл.) / В. Коротенко // Полтавська Петлюріана. – Полтава, 1993. – Ч. 1. – С. 85–91.

Ревегук В. Я. Лівіцький Андрій Миколайович (09.04.1879–17.01.1954) / В. Я. Ревегук // Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України. – Полтава, 2015. – С. 159–161.

Солдатенко В."Визнання за дорогу ціну" // Солдатенко В. Проект "Україна". 1917–1920 рр. Постаті. – Кіровоград, 2013. – С. 501–507.

Волосков В. Президент з Полтавщини : [А. М. Лівіцький, пам'яті якого присвячена ювілейна монета] / В. Волосков // Волосков В. Полтавщина на монетах незалежної України. – Полтава, 2013. – С. 251–275.

Табачник Д. Лівіцький Андрій Миколайович / Д. Табачник // Історія української дипломатії. – К., 2009. – С. 286–322.

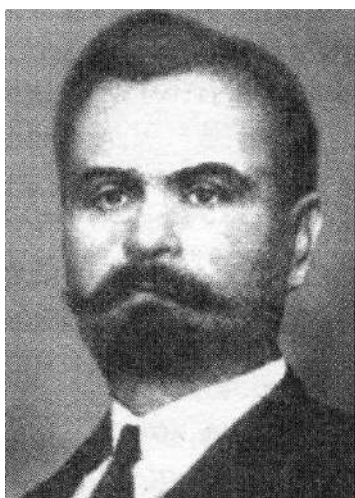
Солдатенко В. Керівник українського уряду в екзилі / В. Солдатенко // Історичний календар – 2004. – К., 2004. – С. 216–218.

Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 : І. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. ІІ. Кам'янецька доба / І. П. Мазепа. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 203, 205, 216, 262, 297, 318, 319, 321, 324, 325, 353, 371, 375.

Стрельський Г. Корифеї вітчизняного правознавства [в т. ч. А. М. Лівіцький] / Г. Стрельський // Історія в школі. – 2006. – № 9. – С. 45–46.

Чалий С. Хранитель державності / С. Чалий // Українська газета. – 2005. – 24 серп. – С. 23.

Грищенко А. Прем'єр-міністри України часів Директорії (кінець 1918–1920 рр.) [в т. ч. А. М. Лівіцький] / А. Грищенко // Київська старовина. – 2001. – № 6. – С.157–163.

МАРТОС БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ

(20.05.1879, Градизьк Полтавської губ. – 19.10.1977, США) – громадсько-політичний діяч, учений - економіст, організатор кооперативного руху; член Центральної Ради, генераль - ний секретар земельних справ, міністр фінансів, Голова Ради Міністрів УНР (1919).

... Мартос, без сумніву, працював щиро для добра українського народу і робив все те, що було в його силах.

Ісаак Мазепа, політик

Походив Борис Миколайович зі старовинного козацького роду, представниками якого були Павло Мартос (наказний полковник), скульптор Іван Мартос, історик Олексій Мартос та інші достойники.

1897 року він із золотою медаллю закінчив Лубенську класичну гімназію і вступив на математичний факультет Харківського університету, став активним учасником студентської громади. За словами її представника О. Коваленка, завжди "брав на себе відповідальні, часто дуже небезпечні справи".

1900 року Борис брав участь у Першому українському студентському конгресі в Галичині. Доповідь про кооперацію, представлену на конгресі, виголосив Українській студентській громаді Харкова.

За участь у студентській демонстрації 1901 року був заарештований і висланий з Харкова на два роки, 1903 року за нелегальну діяльність потрапив на півроку до в'язниці.

1908 року Мартос нарешті закінчив університет і викладав математику в різних учбових закладах, доки йому не заборонили педагогічну діяльність. Протягом 1910–1914 рр. працював у кооперативних організаціях Волині, Полтавщини, до 1917 року – інспектор кооперації Полтавського губернського земства.

Після падіння Російської імперії Борис Миколайович брав діяльну участь у розбудові Української держави, в цей період він обіймав вищезазначені високі посади. Він патріот, фахівець високого рівня, вірив у свій народ, його силу: "покладаймо надії тільки самі на себе, на свою працю...". Ще в березні 1917 року Мартос стає фундатором Коопцентру, який спрямовував наукову, виробничу, освітню діяльність кооперації в Україні.

Обіймаючи посади міністра фінансів та прем'єр-міністра УНР, Мартос здійснив ряд важливих заходів щодо впровадження української валюти, збереження її вартості. Згідно з Законом про гривню, ухваленим УЦР, міністр фінансів замовив у Берліні друкування гривень, так як "в Україні не було необхідних матеріалів і добрих новітніх машин". Здійснив грошову реформу, вилучивши з обігу царські гроші, гроші європейських країн, посиливши позиції українських. "Для державного престижу це мало велике значення", – писав згодом Мартос.

Прем'єрство Б. Мартоса припало на дуже важливий період, тому й формування Кабінету міністрів не було одномоментним актом. Уряд прагнув будувати єдину самостійну і незалежну Україну і боротися за її утвердження, не залучаючи на допомогу "чужинської військової сили".

В цей період Мартос тісно співпрацював з полтавцем, Головою Директорії С. Петлюрою, про це свідчать документи, що уціліли до наших днів.

Незгоди в українському національному таборі наростали, зростали особисті амбіції, прагнення влади. Мартос подає прохання про відставку з поста прем'єр-міністра і з кінця 1920 року – на еміграції. Був одним з організаторів та професором (з 1924 року) Української господарської академії в Подєбрадах, у 1936–1938 рр. – ректор Українського технічно-господарського інституту. 1945 року переїхав до Мюнхена, де став засновником і ректором Української школи економіки (1945–1949 рр.), брав участь в організації Інституту вивчення СРСР, зробив вагомий внесок у роботу української секції.

Протягом десятиліть Б. Мартос поєднував практичну роботу з науково-педагогічною діяльністю. Левова частина праць присвячена фінансам і кооперації, але найголовнішою є **"Теорія кооперації (1924)**, опублікованою ним і чимало наукових розвідок з історії українських визвольних змагань.

На довгому життєвому шляху Бориса Миколайовича були і противники і критики. Та навіть вони визнавали "його сильну волю, відвагу, велетенську енергію, витримку. Мартос був природженим адміністратором, який умів забезпечити дисципліну, вмів дисциплінувати інших власним прикладом.

Помер Б. М. Мартос 19 жовтня 1977 року у США на 98-му році життя, похований у Бавнд–Бруку. У некролозі високо оцінено його діяльність, віднесено до числа "заслужених корифеїв української економічної науки".

Література

Мартос Борис Миколайович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С. 534; Юридична енциклопедія. – К., 2001. – Т. 3. – С. 589; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С.122–123; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий біобібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С. 93–94.

Козюра І, Козюра В. Мартос Борис (людина сильної волі, відваги, велетенської енергії і витримки) / І. Козюра, В. Козюра // Козюра І., Козюра В. Історія кризь долі (Абетка славетних краян). – Полтава, 2016. – С. 168–170.

Солдатенко В. "Працював щиро для добра українського народу" / В. Солдатенко // Солдатенко В. Проект "Україна". 1917–1920 рр. Постаті. – Кіровоград, 2013. – С. 380–386.

Волосков В. Борис Мартос повернувся [в зображенні на пам'ятній монеті] / В. Волосков // Волосков В. Полтавщина на монетах незалежної України. – Полтава, 2013. – С. 229–250.

Григор'єв В. Мартос Борис Миколайович (20.05.1879–19.09.1977) / В. Григор'єв // Григор'єв В. На вітрах історії: монографія. – Полтава, 2012. – С. 192–196.

Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 / І. П. Мазепа. – Мюнхен, 1950–1952. – Ч. 1, 2, 3. – С. 197, 198, 200, 203, 205, 215, 216, 221, 243, 245, 262, 263, 280, 311, 316, 318, 320, 325.

Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу : іст. есе-хроніки : у 4-х т / В. Ф. Солдатенко. – Харків, 2008. – Т. 1: рік 1917. – С.16, 210, 219, 274, 321, 326, 328, 333, 342.

Аліман М. Борис Мартос / М. Аліман // Полтавська Петлюріана. – Полтава, 2001. – Ч. 4. – С. 107–128.

Нестуля О. Борис Мартос і кооперація Полтавщини / О. Нестуля // Зоря Полтавщини. – 2014. – 20 трав. – С. 3.

Єфанов М. Мартос Борис Миколайович / М. Єфанов // Край. – 2014. – № 128 (груд.). – С. 13–16.

Андрос Є. Ідея для ХХІ ст.: великий кооператор Б. Мартос / Є. Андрос // День – 2012. – 1–2 черв. – С. 8.

Єрмак О. Кооператор зі світовим ім'ям / О. Єрмак // Трудова Полтавщина. – 2007. – 12 жовт. – С. 6.

Корнійчук Л. "Теорія кооперації" Б. Мартоса // Корнійчук Л. Історія економічної думки України. – К., 2004. – С. 321–327.

Злупко С. До теорії та історії укр. кооперації [в т. ч. про кооперативний рух на Полтавщині та роль в ньому Б. Мартоса] / С. Злупко // Розбудова держави. – 2001. – № 7–12. – С. 55–56.

Грищенко А. Прем'єр-міністри України часів Директорії (кінець 1918-1920 рр.) [в т. ч. Б. Мартос] / А. Грищенко // Київська старовина. – 2001. – № 5. – С. 96–102.

МІХНОВСЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

(01.04.1873, с. Турівка Прилуцького повіту Полтавської губернії – 03.05. 1924, Київ) – політичний, громадський діяч, адвокат, журналіст, член Української Центральної Ради, Українського генерально Військового комітету, ідеолог українського націоналізму.

Міхновський був високоосвіченим і досвідченим правником, тонким психологом, видатним організатором, блискучим промовцем, добрим знавцем нашої минушини, мав дар передбачення подій та незламну волю, яку вмів накидати оточенню.

В. Євтимович, військовий діяч

Народився Микола Іванович в сім'ї православного священика, який належав до давнього козацького роду і, за словами історика Д. І. Дорошенка (1882–1951), виховав дітей "у самостійницькому дусі". Старший син Гаврило – адвокат у Прилуках, мав на дверях табличку українською мовою, ще коли діяли Валуєвський циркуляр та Емський указ.

Після закінчення Прилуцької гімназії 1890 року юнак вступив на юридичний факультет Київського університету.

Згадуючи свою першу зустріч з Міхновським-студентом у рідному полтавському селі, С. М. Шемет (1875–1957) з особливим теплом писав про "радість життя, дивну, ніжну мрію свіжо пробудженого українського патріотизму", які випромінював Микола. "Він всіх нас зачарував, – згадував С. Шемет, – і моїх старих, і всю молодь, що зліталась з околиць до нашого хутора на зов української пісні і українського слова, котрі бриніли, як відроджена надія нації".

Сергій Шемет, як і його брати-полтавці – відомі громадсько-політичні діячі Володимир і Микола, зберіг на все життя глибоку повагу до Міхновського: *"Він був тим, хто допоміг мені, моїм братам і товаришам пізнати "красу і силу" селянської України, відчувати нашу національну гордість і усвідомити бажання України національно могутньої, незалежної"*.

У вісімнадцять літ Микола став провідником і ідеологом таємної студентської організації – "Братства тарасівців", яка мала за мету боротьбу за "самостійну, суверенну Україну, соборну, цілу, неподільну...". Осередки тарасівців з'явилися і у Полтаві. Але 1893 року організація була розгромлена. Після закінчення юридичного факультету Микола Іванович працював адвокатом у Києві, займався громадсько-політичною діяльністю в товаристві "Молода Україна". 1899 року відкрив приватну адвокатську контору у Харкові, співпрацював з місцевою українською громадою.

11 лютого 1900 року студентська молодь Харкова зініціювала створення Революційної української партії (РУП). Міхновський розробив програму нової партії, так з'явилася брошура "Самостійна Україна", вона висувала національний ідеал самостійної і соборної України. Тоді ж у львівському часописі "Молода Україна" було опубліковано відкритого листа Міхновського до міністра внутрішніх справ Д. Сипягіна з приводу заборони напису українською мовою на пам'ятнику І. П. Котляревському в Полтаві.

Проте надії Міхновського на третю генерацію української інтелігенції не справилися, з РУП не вдалося створити єдину політичну партію. Через два роки з односторонньої Микола Іванович сформував Українську народну партію, ставши її провідником і головним ідеологом, автором програми. Він продовжував спроби згуртувати українське суспільство навколо ідеї самостійної України, спираючись на українське селянство, як здорове національне ядро нації.

Без дозволу влади Міхновський і брати Шемети випустили в Лубнах, у грудні 1905 року, перший український часопис "Хлібороб" і хоча після п'ятого номера він був заборонений, резонанс в Україні був надзвичайно великий. Сучасники характеризували Миколу Івановича неоднозначно: недруги вважали "шовіністом", "екстремалом", а односторонці "апостолом української державності".

Так, у квітні 1905 року, він зміг суттєво вплинути на селян – виборців Полтавщини, провівши від губернії національно налаштованих депутатів до першої Державної думи. Вони стали ядром української думської фракції.

Як адвокат, Микола Іванович був популярним серед простого люду, перемагав у судових справах, зокрема, у військовому суді на "Лубенському процесі".

Переконаний націоналіст-самостійник, Міхновський з перших днів революції разом зі своїми односторонцями розгорнув активну агітаційну роботу

серед молоді військових шкіл і училищ, студентів, вояків, закликаючи їх до організації українського національного війська. Він вважав *"що кожний вояк російської армії, який є родом українець, мусить вважати себе вояком майбутньої української армії"*. Саме створення власної армії, на думку Міхновського, мало стати першим кроком до будівництва держави.

1917 року він працював на Полтавщині як чільний діяч Української демократичної хліборобської партії, яка була заснована в Лубнах 12 липня 1917 року. Гетьман П. П. Скоропадський (1873-1945) у "Спогадах" писав, що Міхновський *"мав значну популярність серед селян Полтавщини, бо раз-у-раз виступав їхнім оборонцем. Може, за це полтавське панство його дуже не любило..."*.

Весь час Микола Іванович був у вирі політичної боротьби, шукав шляхів врятування України, але одного разу, згадував Д. Донцов, ми з ним дійшли того, що *"нема з ким будувати державу"*.

Міхновський безуспішно намагався виїхати за кордон, згодом переїхав на Кубань, де працював у системі народної освіти. Навесні 1924 року повернувся до Києва, очікував побачити розквіт українського життя, адже була оголошена українізація. Та розчарувався в тому, що застав.

За Миколою Івановичем слідкували, через деякий час його заарештували органи ДПУ. Автор гасла *"Єдина й неподільна від Карпат і до Кавказу самостійна, вільна Українська Демократична Республіка"* був для влади *"національним динамітом"*. Є здогади, що в органах йому запропонували співпрацю.

3 травня 1924 року Міхновського знайшли повішеним у садку садиби Володимира Шемета, де він мешкав. Розповсюджено було чутку, що він добровільно пішов із життя.

Історик-дослідник з української діаспори Петро Мірчук (1913–1999) стверджував: *"... не існувало ніколи і не існує ніякого доказу, що М. Міхновський покінчив життя самогубством. Ніякої записки про свій самогубчий замір Міхновський не залишив, перед ніким ніколи думки про самогубство не висловлював. Сам факт, що його знайдено повішеним в приватному саді, аж ніяк не можна вважати якимсь доказом самогубства..."*.

Український професор-історик Ф. Г. Турченко, автор монографії "Микола Міхновський: життя і слово" (2006), не знайшов його справи в архівах.

За деякими даними самогубство політика було інсценоване органами ДПУ.

Література

Міхновський М. І. Самостійна Україна / М. І. Міхновський. – К. : Діокор, 2002. – 80 с.

Турченко Ф. Г. Микола Міхновський : життя і слово. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.

Міхновський Микола Іванович : [біографія] // Розіп'ята муза : антологія укр. поетів, які загинули насильницькою смертю: у 2 т. / укладач Ю. Винничук. – Львів, 2011. – Т. 1. – С. 107–110; Видатні постаті в історії України ХХ ст. – К.,

2011. – С. 246–248; Сто великих українців. – К., 2010. – С. 323–329; Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2009. – Т. 6. – С. 766–767; Юридична енциклопедія. – К., 2001. – Т. 3. – С. 738–739; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 131–133; Хто є хто в європейській та американській політичній науці : малий політичний словник. – Львів, 1997. – С. 159–160.

Солдатенко В. "Самостійна Україна" (М. І. Міхновський) / В. Солдатенко // Солдатенко В. Проект "Україна". 1917–1920 рр. Постаті. – Кіровоград, 2013. – С. 62–82.

Солдатенко В. Україна в революційну добу : іст. есе-хроніки : у 4-х т. – Харків, 2008. – Т. 1 : рік 1917. – С. 39, 76, 109, 119-122, 159, 168, 199, 203, 207, 211, 221, 222, 239, 240, 243, 247, 251, 292, 293, 301, 305-309, 334, 335, 444.

Осташко Т. Один з плеяди борців за самостійну Україну / Т. Осташко // Історичний календар – 2003. – К., 2003. – С. 178–188.

Іванов А. У місті [Полтаві] вшанували пам'ять "полтавського Бандери" / А. Іванов // Коло. – 2016. – 7-13 квіт. – С. 7.

Сиротюк Ю. Трохи невідомого Міхновського / Ю. Сиротюк // Українське слово. – 2015. – 2-8 груд. – С. 7.

Герої нації : Микола Міхновський // Українське слово. – 2015. – 21-27 січ. – С. 4–5; 28 січ.-3 лют. – С. 8–9.

Тамкова О. Він перший сказав – "Самостійна Україна" / О. Тамкова // Зоря Полтавщини. – 2014. – 13 верес. – С. 6.

Жежера В. "На похоронах було всього одинадцять осіб" / В. Жежера // Країна. – 2013. – № 12. – С. 54–57.

Червак Б. Актуальний Микола Міхновський / Б. Червак // Українське слово. – 2013. – 3-9 квіт. – С. 1, 4–5.

Петрів М. Адвокат Микола Міхновський – ідеолог державної самостійної України / М. Петрів // Юридичний журнал. – 2013. – № 3. – С. 127–135.

Турченко Ф. Михайло Грушевський vs Микола Міхновський (дискусія сучасників: погляд через сторіччя) / Ф. Турченко // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 74–94.

Кицюк О. В опозиції до всіх урядів і режимів : М. Міхновський і його місце у боротьбі за розбудову укр. національної держави / О. Кицюк // Історія України. – 2011. – № 18. – С. 16–20.

Смогоржевська І. Микола Міхновський – самовідданий борець за національне визволення / І. Смогоржевська // Київська старовина. – 2008. – № 4. – С. 145–150.

Кудрявцев Л. Апостол української державності / Л. Кудрявцев // Наука і суспільство. – 2007. – № 11-12. – С. 10–13.

Солдатенко В. "...Найдужче любити український народ..." / В. Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2006. – 29 квіт. – С. 26.

Марченко Л. "У сю війну увійшли українці рабами, а повинні вийти з неї вільними" / Л. Марченко // Полтавська Думка. – 2003. – 21 листоп. – С. 9.

Остудін В. Білі плями в біографії націоналіста Міхновського / В. Остудін // Україна молода. – 2003. – 23 квіт. С. 10.

О' КОННОР-ВІЛІНСЬКА ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

(09.12.1866, с. Миколаївка Кременчуцького повіту – 19.12.1930, Подєбради, Чехословаччина) – громадсько-політична діячка, педагог-просвітитель, письменниця. Член Української Центральної Ради, керівник літературної секції Генерального секретаріату освіти.

*Високоінтелігентна, чутлива добра українка.
Д. Антонович, мистецтвознавець*

Народилася Валерія Олександрівна у заможній поміщицькій сім'ї. Її батько мав ірландське походження, а мати Анастасія була молодшою сестрою Ольги – дружини славетного композитора М. В. Лисенка. Саме його впливові треба завдячити формування національно свідомої Валерії О' Коннор, про що вона згадує в мемуарах "Лисенки й Старицькі":

"Їй було яких дев'ять років (авторка пише про себе в третій особі), – коли Микола Віталійович, виїхавши восени з Миколаївки, написав до неї листа, ласкавого і дружнього, як до розумної свідомої дівчини, щоб знала, що вона українка, щоб вірно любила Україну. Той лист зробив на неї велике враження через те, що то був лист до неї, а не просто слова".

1876 року родина переїхала до Києва, дівчинка потрапила в цілком українське середовище, постійно перебуваючи в родинах Старицьких, Лисенків, спілкуючись з Михайлом і Лесею Косачами, Гнатом Житецьким та іншими дітьми з українських інтелігентних родин.

Закінчивши київську приватну гімназію пані Ващенко-Захарченко, Валерія повернулася в рідне село, заснувала українську школу (підручники нелегально отримувала з Галичини!) і народний театр, який навіть поцінував "театральний батько" Марко Кропивницький.

1905 року Валерія Олександрівна разом з чоловіком О. Вілінським (до речі, свояком М. Вовчок) повернулися до Києва, де жінка поринула у національно-громадський рух: була членом Літературно-артистичного товариства, працювала в київській "Просвіті", в Українському клубі та в Товаристві українських поступовців. У "Літературно-науковому віснику" друкувала свої художні твори, рецензії на театральні вистави. Як свідомо українська патріотка зазнавала постійних утисків з боку царської влади. Так, повість "Скарб" була конфіскована, вирізана з готового накладу, а авторку і редактора журналу відправили до в'язниці. Їх судова справа була відправлена до сенату в Петербург. На захист Валерії став відомий український правник, полтавець С. П. Шелухин.

Працюючи в Українському клубі, вона разом зі Л. Старицькою-Черняхівською та О. Олесем написала декілька одноактних клубних п'єс, в яких

розкрився її драматургічний талант. Клуб "Родина", де Валерія активно працювала, став центром українського національного життя.

О' Коннор-Вілінська належала до засновників Української Центральної Ради, на перших загальних зборах якої стала членом її постійного Комітету.

Коли був утворений Генеральний секретаріат освіти, Валерія Олександрівна очолила в його складі літературну секцію. Цю ж посаду вона займала і за Української держави П. Скоропадського, хоч до гетьманського режиму перебувала в опозиції.

Під час більшовицької навали Муравйова 1918 року подружжя Вілінських "поставили до стінки", від розстрілу їх врятував робітник, більшовик Чувілов, якому свого часу допоміг О. Вілінський.

Після повернення української влади до Києва Олександр Валеріанович працює директором департаменту технічної освіти, Валерія – головою літературно-видавничого відділу у Міністерстві освіти.

Коли прийшла до влади Директорія УНР, чоловіка Валерії Олександрівни призначили першим українським генеральним консулом у Швейцарії, разом з ним вона виїхала до Цюріха. Відтоді в Україну О' Коннор-Вілінська вже не повернулася, почалося несолодке емігрантське життя... Але воно загострило високі почуття національної самосвідомості, відданості Вілінських українській ідеї.

Після ліквідації Генерального консульства подружжя перебралося до Відня, де Валерія очолювала закордонну секцію "Ліга миру і свободи", друкувала оригінальні етнографічні замальовки, займалася перекладами поезій з французької. У 20-і рр. було надруковано основну частину її перекладацьких праць.

З 1923 року Вілінські жили у Чехословаччині : Олександр Валеріанович був доцентом, проректором в Українській Господарській Академії, Валерія Олександрівна працювала в Термінологічній комісії, яку очолював Є. Чикаленко.

Письменницька та просвітницька діяльність Валерії емігрантського періоду була надзвичайно плідною. У Празі вийшли друком її повісті "Скарб", "Над Сулою", уривки з роману "На еміграції", який висвітлює життя перших українських дипломатів, важкі долі цих людей, які мали надію на гідне майбутнє України в світі, йдеться і про становлення українських дипломатичних місій у Європі.

Валерія Олександрівна ще займалася перекладами поезій з французької, у 20-і рр. було надруковано основну частину її перекладацьких праць.

На жаль, плідний період життя подружжя тривав недовго, 1928 року помирає Олександр Вілінський, ще не маючи й шістдесяти років. Це стало великим потрясінням для Валерії. Натура тонкої душевної організації не витримала темпу і жорстокості еміграційного життя. Самотня, на чужині, Валерія Олександрівна покінчила життя самогубством. Дмитро Антонович писав:

"Вона була релігійною людиною, вірила в загробне життя і там сподівалася зустрічі з Олександром Валеріановичем..."

Згасла одна з найяскравіших зірок на українському еміграційному небосхилі.

Найпомітнішою для української літератури є її праця "Лисенки й Старицькі", видана посмертно у Львові 1936 року. У ній авторка відверто розповідає про себе, про рідних і близьких, широко використовує документальні тексти, спогади зі щоденників та епістолярію.

Валерія Олександрівна не прагнула опинитися на літературному олімпі, проте зробила значний вклад у розвиток української літератури і культури.

Література

О' Коннор-Вілінська В. Лисенки й Старицькі / В. О' Коннор-Вілінська // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2-х т. – К., 2003. – Т. 1. – С. 249–298.

О' Коннор-Вілінська В. На еміграції : роман / В. О' Коннор-Вілінська. – Львів : Світ, 2010. – 233 с. : іл., портр.

Реvegук В. О' Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна / В. Реvegук // Реvegук В. Полтавці – поборники державної незалежності України. – Полтава, 2015. – С. 162–164.

Осташко Т. О' Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна / Т. Осташко // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2010. – Т. 7. – С. 555.

Луговий // Луговий О. Визначне жіноцтво України : іст. життєписи. – 2-е вид. – К., 2007. – С. 170–173.

Ротач П. У празькій еміграції (1920–1945 рр.) / П. Ротач // Ротач П. Рядки за рядками, літа за літами. – Полтава, 2005. – С. 121–128.

Бобрищев К. Валерія О' Коннор-Вілінська / К. Бобрищев. – Отчий край. – К., 2004. – Кн. 2. – С. 454–463.

Хорунжий Ю. У тузі за Батьківщиною і коханим / Ю. Хорунжий // Хорунжий Ю. Шляхетні українки : есеї-парсуни. – К., 2003. – С. 167–184.

ПОРШ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

(19.10.1879, Лубни Полтавської губернії – 16.04.1944, Берлін) – політичний діяч, член Української Центральної та Малої Рад, генеральний секретар праці і військових справ УНР, посол УНР у Німеччині (1919–1920 рр.).

Коли не буде сформовано центральної власті і не буде заведено ладу у цілій державі, то й Українська Республіка не зможе встояти...

М. Порш

Народився Микола Володимирович у родині службовців, батько – судовий пристав окружного суду, мати – акушерка. Документи щодо походження М. Порша зберігаються в Державному архіві Полтавської області.

Він зростав в атмосфері традиційного українського побуту, а *"гарна, мальовнича лубенська місцевість з горбами від зруйнованої фортеці ще з часів князівських, що звалися Валами, поблизу яких жили його батьки... добре впливала на хлопця, привчала любити природу і цікавитися рідною старовиною"*.

Микола закінчив Лубенську класичну гімназію, навчався у Київському університеті, де належав до студентської громади. Галаган М. М. (1882–1955) у книзі *"З моїх споминів"* виділяє його як одну з центральних фігур студентського руху та характеризує як розумного і самовпевненого, що *"завжди авторитетно говорив на зборах"*.

За політичну діяльність і несплату за навчання М. Порша виключили з університету.

Закінчивши університет після тривалої перерви, молодий чоловік отримав звання кандидата права, вступив до адвокатського стану м. Києва.

Рано почавши революційну діяльність, Микола Володимирович став одним з провідних діячів РУП (Революційної Української Партії), очоливши партійний осередок під назвою *"Вільна Громада РУП на Полтавщині"*. У Лубнах він розповсюджував серед селян партійні відозви і складав чернетки відозв від імені партії до народних вчителів.

Видав у 1905–1907 рр. ряд наукових досліджень зі статистики, в цей же час вийшла одна з найвідоміших праць Порша, присвячена національному питанню – *"Про автономію України"*. Вона набуває широкого розголосу і в Галичині, в книзі відкрито показано економічні проблеми України, національно-політичний бік українського визвольного руху.

У 1912–1916 рр. М. Порш активно залучався до українського кооперативного руху, надаючи йому із своїми соратниками виразного національного відтінку.

Отриманий політичний досвід дав йому змогу відігравати визначну роль у розвитку українського визвольного руху в період української революції 1917–1921 рр. Порш обіймав посаду комісара громадських будинків і, як згадував історик Д. Дорошенко, саме за його сприяння українські організації одержали для роботи Педагогічний музей, який згодом перейшов у розпорядження Української Центральної Ради.

У вересні 1917 року М. Порш репрезентував Центральну Раду на Демократичній нараді в Петрограді. Пізніше відмічав нетолерантність росіян у ставленні до членів національних організацій, їх небажання зважати на інтереси національних меншин, вказував на цілковиту протилежність економічних інтересів Росії і України.

На засіданні Малої Ради зазначив, що "від проголошеної російською демократією волі самоозначення народів не лишається нічого". Порш виступив з гострою критикою повстання більшовиків у Петрограді 7 листопада 1917 року. Він кваліфікував його як помилку і підкреслював, що українці не можуть допустити боротьби за чужі інтереси на своїй території.

В кінці листопада 1917 року Микола Володимирович був призначений на посаду генерального секретаря праці, а після відставки С. В. Петлюри із посади генерального секретаря військових справ виконання його обов'язків було доручено Поршу. Згідно із Законом Центральної Ради він видав наказ про формування українського війська із офіцерів – вихідців з України, введення уніформи для українських вояків.

Займався Порш формуванням української міліції та організацією громадських корпусів, утворенням добровільного війська (армії). Микола Володимирович був головою української мирної делегації на переговорах із РСФСР, підписав від України Господарський договір між УНР, Німеччиною і Австро-Угорщиною, відстоював самостійність України.

За доби Директорії в 1919–1920 рр. він був послом УНР в Берліні, де розвинув бурхливу діяльність з налагодження дипломатичних контактів. Найголовнішим завданням у своїй діяльності Микола Володимирович вважав *"здобути якнайбільший вплив на всі німецькі круги і сили та використати їх у найкорисніший спосіб для української політики"*.

Як згадував згодом сам М. Порш, посольство в Берліні *"за загальною думкою, вважалось зразковим у всіх відношеннях: на його роботі навчалися майже всі дипломатичні представництва УНР"*. Проте дипломатична кар'єра Миколи Володимировича завершилась несподіваним чином. Він подав заяву про відставку, мотивуючи своє рішення особистим несприйняттям Варшавської угоди, й залишився приватно в Берліні. Відійшовши від політичної діяльності, Порш зайнявся науково-дослідницькою роботою в галузі економіки, статистики, політики.

В наукових працях того часу М. В. Порш відстоював самостійний шлях розвитку економіки України.

Помер колишній український політик та дипломат 16 квітня 1944 року в м. Бізанталь, Німеччина.

Література

Порш Микола Володимирович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2011. – Т. 8. – С. 433; Видатні постаті в історії України ХХ ст. – К., 2011. – С. 287–291; Юридична енциклопедія. – К., 2002. – Т. 4. – С. 679; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 149–151; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий біобібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С. 123.

Солдатенко В. "Ми частина всієї української революційної демократії" (М. В. Порш) / В. Солдатенко // Солдатенко В. Проект "Україна". 1917–1920 рр. Постаті. – Кіровоград, 2013. – С. 138–155.

Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу : іст. есе-хроніки : у 4-х т. – Харків, 2008. – Т. 1: рік 1917. – С. 16, 126, 219, 221, 407, 419, 506, 512, 517.

Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921: І. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. ІІ. Кам'янецька доба / І. П. Мазепа. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 112, 113, 117, 119, 199, 318.

Коротенко В. До питання про генеалогію М. В. Порша (за документами Держархіву Полтавської обл.) / В. Коротенко // Полтавська Петлюріана. – Полтава, 2001. – Ч. 4. – С. 129–134.

Клочко Р. "Невидимий фронт" : спецслужби часів Української революції : [в т. ч. про діяльність М. Порша] / Р. Клочко // Дзеркало тижня. – 2016. – 26 листоп. – С. 15.

Магурчак А. Громадсько-політична діяльність М. Порша [в т. ч. на Полтавщині] / А. Магурчак // Пам'ять століть. – 2007. – № 4–5. – С. 175–179; Київська старовина. – 2007. – № 3. – С. 150–160.

Стрельський Г. Корифеї вітчизняного правознавства [в т. ч. М. Порш] / Г. Стрельський // Історія в школі. – 2007. – № 6. – С. 43–45.

Ковальчук М. "Хай тимчасові перемоги большевизму не застиляють перспективи завтрашнього дня..." : [невідомі листи С. Петлюри до М. Порша] / М. Ковальчук // Пам'ять століть. – 2006. – № 3–4. – С. 109–124.

СТЕШЕНКО ІВАН МАТВІЙОВИЧ

(24.06.1873 (інші дані – 31. 08.1874),

Полтава – 30.07.1918, Полтава) – громадсько-політичний діяч, педагог, літературознавець, письменник, член Української Центральної Ради, Малої Ради, генеральний секретар освіти УНР

... але ж бриніла... в його душі любов до України, і він не відрікся тієї любові...

О. Моргун, дослідник

Народився Іван Матвійович у сім'ї відставного унтер-офіцера, колишнього кріпака князів Кочубеїв. Мати походила із роду дрібних полтавських міщан. Жорстока батьківська вдача лишила глибокий слід у пам'яті Івана і відбита у його поетичних творах. Проте батько прагнув вивчити усіх дітей (а їх у сім'ї було дев'ятеро!), і не шкодував коштів для цього.

Юнак закінчив Полтавську класичну гімназію, де виявив здібність до вивчення іноземних мов. Значний вплив на гімназиста справило спілкування із членами братства тарасівців. Отож до Київського університету 1892 року він вступив свідомим українцем. Навчаючись на історико-філологічному факультеті, Іван був членом літературно-мистецького гуртка "Плеяда", познайомився з родинами земляків-полтавців Лисенків, Косачів, Старицьких. Професор, наш земляк О. М. Моргун (1874–1961) відзначав пізніше, що "серед молоді лідером був І. Стешенко... обдарований і здібний...".

Щире захоплення літературою та історією свого народу надихнуло Стешенка на написання драми "Мазепа", яка вийшла друком у Львові 1896 року. Цього ж року зі срібною медаллю і дипломом першого ступеня Іван закінчив університет і розпочав викладацьку діяльність у Фундуклеївській гімназії м. Києва.

Проте невдовзі припинив її у зв'язку з арештом за політичні переконання. Протягом трьох років Іван Матвійович перебував на засланні в Чернігівській губернії разом з дружиною Оксаною (донькою М. Старицького), де займався перекладацькою та науковою працею. Видаючи збірки поезій, він паралельно досліджував творчість І. П. Котляревського, зокрема, "Енеїду", за що дістав нагороду Петербурзької академії наук.

Не полишав Іван Матвійович і політичної діяльності, громадської роботи, надрукував низку статей із мовного та національного питань. 1906 року повернувся до викладацької роботи і відтоді не полишав її. 1908 року Стешенка як талановитого дослідника обрали секретарем, згодом заступником голови Українського наукового товариства. З'являються його ґрунтовні наукові дослідження: "Історія української драми", Шевченкіана з

чотирьох монографій, "Нарис історії української літератури XIV–XVIII ст." та інші.

Йшла по висхідній і службова кар'єра: 1912 рік – нагороджений орденом святого Станіслава III ст., 1915 – одержав звання колезького радника, 1916 – орден святої Анни III ст.

Сучасникам імпонували його високі моральні й ділові якості. З перших днів Української національно-демократичної революції 1917–1918 рр. Стешенко став активним учасником українського державотворення, членом Української Центральної Ради.

Діяльність щодо створення національної школи він розгорнув на посаді генерального секретаря народної освіти першого уряду, яку Іван Матвійович займав у 1917–1918 рр. А після проголошення незалежності та суверенітету УНР Четвертим Універсалом, – і першим міністром освіти у складі Ради Міністрів.

За його сприяння був розроблений план широкої українізації: укладались підручники, словники, відкривалися українські гімназії, готувалися вчителі. Навіть сподвижники дивувалися радикалізму Івана Матвійовича в цьому питанні, називаючи його Іваном-воїном". На цій посаді міністр нажив собі безліч ворогів.

В кінці липня 1918 року Стешенко відбув до Полтави у відпустку. Пізно ввечері, по дорозі з полтавського залізничного вокзалу до центру міста, він став жертвою нападу злочинців, яких так і не було виявлено.

Відомий полтавський лікар і науковець Олександр Несвіцький відмітив у своєму щоденнику 31 липня 1918 року:

"В больнице скончался смертельно раненный в ночь на 30 июля Иван Матвеевич Стешенко, генеральный комиссар Министерства народного просвещения. Когда, не найдя извозчика, он шел пешком по Куракинской улице (нині – Соборності) с сыном (14 лет), напали бандиты. Выстрелили в упор и ранили в голову. (Стешенко – уроженец Полтавы)".

Залишилася вдовою дружина Оксана, сиротами діти: 14-річний Ярослав і 20-річна Ірина. Поштовим потягом труну з тілом Івана Матвійовича відправили з Полтави до Києва.

Зважаючи на особливі заслуги Івана Стешенка перед українським народом, труну розмістили у Володимирському соборі. Почесна варта, вінки, промови, сотні телеграм... Поховали його 4 серпня 1918 року на Байковому кладовищі поруч із М. В. Лисенком. Поет М. Годованець у ті трагічні дні у вірші "На смерть І. М. Стешенка" писав:

*Дзвонить у дзвони голосні:
Він у труні...
В могилу темну ліг навек
Борець, Великий чоловік
Нещаснійшого краю!*

А в одному з некрологів було сказано: *"Всім відомо скільки образ прийняв Іван Матвійович від ворогів України і "чорносотенців", і, сором згадати, від декого з "свідомих" українців за свою щиру діяльність..."*.

Соратники зійшлися на тому, що це вбивство було не випадковим, ось думка письменниці Г. М. Журби (1888–1979): *"В дійсності московсько-більшевицька рука нищила планово українських діячів культури, як-от Стешенка і інших"*.

Академік С. О. Єфремов (1876–1939), виїхавши до Полтави 20 грудня 1923 року, записав у щоденнику: *"Дізнався... страшні подробиці про вбивство Стешенка. Засудила його на смерть большевицька організація Зіньківського повіту; засуд виконав один з членів тієї організації. Звуть його – Башиловка"*.

Репресій зазнала й родина Івана Матвійовича. Син Ярослав (1904–1939), відомий бібліограф і мистецтвознавець, пропав на Колимі, дружина Оксана (1875–1942) померла в одному з таборів у Казахстані, дочку Ірину (1898–1987) – акторку, письменницю, перекладачку переслідували в радянські часи.

Література

Стешенко Іван Матвійович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2012. – Т. 9. – С. 857; Розіп'ята муза : антологія укр. поетів, які загинули насильницькою смертю : у 2 т. / укладач Ю. Винничук. – Львів, 2011. – Т. 1. – С. 34–38; Енциклопедія освіти. – К., 2008. – С. 873–874; Провісники духовності в Україні : довідник. – К., 2003. – С. 312–313; Альманах пошани й визнання Полтавщини. – Полтава, 2003. – С. 176–177; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 167–171.

Стешенко І. Поезії / І. Стешенко // Акорди : антологія укр. лірики від смерті Шевченка. – К., 2005. – С. 269–271; Калинове гроно: антологія поезії полтавських літераторів ХХ ст. – Полтава, 2004. – С. 63–65.

Ревегук В. Я. Стешенко Іван Матвійович / В. Я. Ревегук // Ревегук В. Я. Полтавці –борники державної незалежності України. – Полтава, 2015. – С. 21–25.

Сірополко С. На рідному ґрунті : [спогади] / С. Сірополко // Україна освітня : історія, персоналії, поступ. – К., 2007. – Вип. 72. – С. 308–312.

Хорунжий Ю. Іван Стешенко – поет і міністр / Ю. Хорунжий // Хорунжий Ю. Мужі чину : історичні парсуни. – К., 2005. – С. 198–231.

Телячий Ю. Іван Стешенко : трагедія українського інтелігента / І. Телячий // Історичний календар – 2003. – К., 2003. – С. 311–314.

Несвіцький О. О. Полтава у дні революції та в період смуту 1917–1922 рр. : щоденник / О. О. Несвіцький. – Полтава, 1995. – С. 62–63.

Александрова Г. "Немов обірвана струна..." : [основні мотиви поезії І. Стешенка] / Т. Александрова // Дивослово. – 2015. – № 5. – С. 50–55.

Йовенко Я. Матеріали І. Стешенка у фондівій колекції / Я. Йовенко // Пам'ятки України : історія та культура. – 2014. – № 10. – С. 30–35.

Чернов А. Іван Стешенко – просвітител ь української революції / А. Чернов // Зоря Полтавщини. – 2013. – 23 лип. – С. 3.

Александрова Г. Ще одна незавершена "Історія української літератури" / Г. Александрова // Українська мова та література. – 2011. – № 5–7. – С. 3–5.

Титаренко Г. Еволюція від марксизму до українського патріотизму / Г. Титаренко // Рідний край. – 2010. – № 2. – С. 211–215.

Неїжмак В. Навчителю українства : [встановлена меморіальна дошка з барельєфом на будинку школи у с. Великі Будища Диканського р-ну] / В. Неїжмак // Україна молода. – 2008. – 17 верес.

Шпиталь І. Страдницький шлях на Голгофу: [17-и міністрів освіти, в т. ч. І. Стешенка] / І. Шпиталь // Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 51–59.

Хорунжий Ю. Іван Стешенко – творець українського епосу / Ю. Хорунжий // Слово і час. – 2002. – № 5. – С. 71–72.

ХОЛОДНИЙ ПЕТРО ІВАНОВИЧ

(18.12.1876, м. Переяслав Полтавської губернії – 07.06.1930, Варшава) – громадсько-політичний діяч, педагог, вчений-хімік, маляр світового рівня. Член Малої, Української Центральної Ради, заступник генерального секретаря (міністра) народної освіти УНР.

Х

Холодний для мене – вчений, педагог-творець, організатор, маляр, громадянин, борець за Україну, державний муж і найширше – чоловік.

В. Прокопович, політик

Майже століття намагалися стерти в людській пам'яті будь-який спомин про славного сина нашого народу – вченого-хіміка, суспільно-політичного діяча, корифея українського живопису. Ім'я його було відсутнє в радянських довідкових виданнях, незavidна доля і мистецького доробку Петра Івановича. Левова частка його праць була знищена "власть імущими", як писав поет І. Калинець: *"Пустили півня під Холодного геній..."*.

Хоча, за оцінками фахівців, твори Холодного належать не тільки до найвидатніших явищ українського, а й усього східно-європейського мистецтва 20–30 років минулого століття.

Народився Петро Іванович в українській міщанській родині, органічно пов'язаний з рідною землею. Його дід був переяславським бургомістром, а батько – міським головою.

З малих літ Петро тягнувся до малярства, хист до якого успадкував від іконописців із роду матері, на прізвище Забіяки. Як відмічав історик М. Голубець (1891–1942), – *"Петро Холодний не починав з нічого й не творив у порожні"*.

Навчаючись у Київській класичній гімназії, два останні роки відвідував вечорами рисувальну школу М. Мурашка, атмосферу якої завжди згадував із великою любов'ю. Не покидав Холодний малювання, будучи студентом природничого і фізико-математичного факультетів Київського університету, ні займаючись інтенсивною науковою працею в галузі колоїдного стану речовин.

Молодий учений скоро мав поважні успіхи в науці – за його способом у Німеччині виробляли вживане у медицині колоїдне срібло. Під час Першої світової війни Петро Іванович працював над поліпшенням протигазу для захисту від отруйного газу хлору.

Наукові пошуки він проводив на кафедрі фізики Київського політехнічного інституту, пройшовши шлях від асистента до професора.

Перша світова війна і Жовтневий переворот змінили хід життя Холодного.

Коли в березні 1917 року в Києві відкрили першу українську гімназію, він став її директором. Петро Іванович включився у розбудову молоді Української держави: був серед організаторів та членів київського товариства "Просвіта", працював у Секретаріаті народної освіти Української Центральної Ради, де займався питаннями шкільництва, підготовкою законопроектів.

З осені 1917 року професор Холодний був товаришем (заступником) міністра народної освіти уряду УНР – змінювалася влада, а він лишався на відповідальній посаді і при Гетьманаті, і при Директорії, завдяки поміркованості і професіоналізму.

З ім'ям Петра Івановича пов'язана реформа шкільної освіти, видавничої справи, розвиток мистецьких закладів, організації ВУАН, вузів УНР.

Міністр пошт і телеграфів уряду УНР, полтавець І. Ф. Косенко (1888–1950) згадував, що на засіданнях Ради Міністрів Петро Іванович рідко брав слово, більше слухав і часто робив портретні ескізи своїх колег:

"Він народився естетом і тому в природі, людях, у житті нації, громади, всюди шукав гармонії і краси; через те й сам був гармонійним, морально естетичним".

А голова Ради Міністрів УНР В. К. Прокопович (1881–1942) пізніше відмічав історичну цінність тих портретів П. Холодного – цілу галерею видатних діячів доби Визвольних змагань початку ХХ ст., що сьогодні виступають джерелом для дослідження цього періоду.

Після еміграції уряду УНР в кінці 1921 року Холодний опинився в польському таборі для інтернованих осіб, а наступного року знайшов притулок у Львові. Тут займався громадською, політичною, педагогічною діяльністю і продовжував малювати.

Петро Холодний працював у різних жанрах і видах живопису: портрет, пейзаж, фреска, ікона, вітраж. Своїми малярськими творами львівського періоду художник зажив світового визнання.

Серед майстрів, які виконували проекти вітражів для львівських споруд єдиним українцем був Петро Іванович.

Вітражі, які є сьогодні мистецькою реліквією Львова, відзначаються витонченим малюнком, надзвичайно гармонійним добром барв, ясних і лагідних, вдалою композицією.

Іконописне мистецтво Холодного становить велику частину його творчої спадщини. Два роки він працював над іконами для іконостасу каплиці Львівської духовної семінарії, намалювавши їх п'ятдесят чотири. Один із фахівців захоплено писав про них: "Кожна ікона цілком оригінального задуму, витримана в українсько-візантійських традиціях, кожна з них – чудовий мистецький твір".

Невипадково сучасники порівнювали його з ідеалом італійського Ренесансу – "універсальною людиною".

1928 року митець їздив до Парижа робити зарисовки і збирати матеріали до задуманої картини про вбивство головного отамана С. Петлюри, яку не довелося йому закінчити. Петро Іванович Холодний помер 1930 року, проживши всього 54 роки.

Література

Холодний Петро Іванович : [біографія] // Енциклопедія мистецтва Полтавщини : у 2-х т. – Полтава, 2015. – Т. 2. – С. 334–336; Полтавіка. Полтавська Енциклопедія : у 12 т. – Полтава, 2009. – Т. 12: Релігія і церква. – С. 672; Художники України : енцикл. довідник. – К., 2006. – Вип. 1. – С. 575; Довідник з історії України. – 2-ге вид. – К., 2001. – С. 1011–1023; Ханко В. Словник мистців Полтавщини: середини XVII – початку XXI ст. / В. Ханко. – Полтава, 2002. – С. 199; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 178–179; Мистецтво України : біогр. довідник. – К., 1997. – С. 617–618;

Петро Іванович Холодний (1876–1930). Життя в ім'я України : збірник статей і повідомлень за матеріалами Всеукраїнського круглого столу, 14–15 грудня 2006 р. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 228 с.

Петро Іванович Холодний : матеріали до біобібліографічного покажчика / уклад. С. Костюк, О. Держко. – Львів : [б. в.], 1996. – 48 с.

Нариси з історії образотворчого мистецтва XX ст. – К., 2006. – Кн. 1. – С. 25, 33, 34, 48, 260, 288.

Українські митці у світі : матеріали до історії українського мистецтва XX ст. / автор-упорядник Г. Стельмашук. – Львів, 2013. – С. 480–484.

Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – С. 344, 378, 402.

Ріпко О. У пошуках страченого минулого. – К., 1996. – С. 28, 29, 32, 33, 65, 70, 71.

Кравчук Я. "Мушу знайти курант своїх предків" / Я. Кравчук // День. – 2017. – 11 січ. – С. 12.

Телячий Ю. Некрополь П. І. Холодного у Варшаві / Ю. Телячий // Образотворче мистецтво. – 2015. – № 2. – С. 82–84.

Собкович О. Живопис П. І. Холодного / О. Собкович // Образотворче мистецтво. – 2013. – № 1. – С. 78–79.

Собкович О. Портрет у творчості Петра Холодного / О. Собкович // Образотворче мистецтво. – 2011. – № 2. – С. 30–31.

Чернов А. Художник і винахідник протигазу / А. Чернов // Вечірня Полтава. – 2011. – 19 січ. – С. 16.

Щербаківський В. Мемуари / В. Щербаківський // Пам'ятки України. – 2007. – Ч. 4. – С. 256, 258.

Певний Б. Холодні – батько, син і правнук / Б. Певний // Сучасність. – 2001. – № 10. – С. 146–155.

ЧИЖЕВСЬКИЙ ПАВЛО ІВАНОВИЧ

(1860, м. Гадяч Полтавської губернії – 17.04.1925, Женева) – громадсько-політичний діяч, депутат I і II Державних Дум, член Української Центральної Ради від Полтавської губернії.

*Людина глибокого переконання і енергії,
він завжди оживлював ті ділянки
життя, в яких брав участь. Натура
рухлива, активна, він творив рух...*

О. Лотоцький, історик

Народився Павло Іванович у дворянській родині. Навчався у Полтавському Петровському кадетському корпусі, продовжив навчання у Миколаївському інженерному військовому училищі. Потім рік Чижевський служив офіцером-сапером, але військова служба стала для нього обтяжливою, тому Павло Іванович вийшов у відставку.

Юнак виїхав на навчання у Женевський університет, закінчив фізико-математичний факультет, успішно захистив ступінь магістра. У Женеві познайомився з полтавцем М. П. Драгомановим та іншими емігрантами, які вплинули на формування політичних переконань студента. Він брав участь у розповсюдженні нелегальної літератури, співпрацював з діячами української Громади.

Племінник Павла Івановича Д. І. Чижевський (1894–1977) згадував, що тоді "була змарнована наукова кар'єра молодого дослідника": при поверненні в

Україну на австро-російському кордоні у нього було знайдено вантаж заборонених україномовних видань.

Трудову діяльність Чижевський розпочав в органах місцевої влади, пізніше вивчав досвід кооперативного руху за кордоном. Від кінця 1905 року Павло Іванович мешкав у Полтаві, тут, поринувши у політику, став одним із засновників Української Демократично-Радикальної Партії.

Євген Чикаленко (1861–1929) у книзі "Спогади" писав, що *"...полтавська Громада, в якій зосередилися такі надзвичайно енергійні люди, як В. Шемет, П. Чижевський, Л. Жебуньов та В. Кошевий... виявляли голосну на всю Україну партійну діяльність"*. Саме за списком УСДРП Чижевський був обраний депутатом Першої Російської Думи від Полтавщини.

З самого початку роботи представницького органу він увійшов до складу президії української громади, що утворилася із депутатів-патріотів. Перша Державна Дума проіснувала усього 72 дні і була розпущена, але факт функціонування української громади в ній мав велике значення.

УСДРП діяла до 1908 року, а після самоліквідації переважна більшість членів цієї партії увійшли до непартійної організації Товариства українських поступовців. Інтереси цього Товариства в нашому краї упродовж майже десяти років представляв Павло Іванович.

У Полтаві Чижевський очолював Товариство Взаємного Кредиту, брав участь у створенні кооперативів різного профілю, товариства "Боян", Українського клубу. За висловом сучасника, біля цього, чи не єдиного вогнища українського життя в Полтаві, *"мав змогу тоді купитись невеликий гурток свідомих українців, які ... цілком легально виступали чільними провідниками українського життя в зросійщеному губернському місті"*.

Відкриття Українського клубу відбулося 9 листопада 1913 року в день 75-річчя пам'яті І. П. Котляревського. Сподвижник нашого земляка М. М. Ковалевський (1892–1957) відзначав: *"Павло Іванович Чижевський, не дивлячись на свій старший вік, був людиною дуже живою, енергійною і тримався досить радикальних поглядів в українській справі. Він був автором... акції за впровадження української мови до шкіл..."*.

У березні 1917 року Чижевський представив полтавську Громаду на перших зборах Української Центральної Ради.

З приходом більшовиків у Полтаву, Павло Іванович переїхав до Києва, а потім як представник торгово-фінансової комісії УНР працював у Австрії, Польщі, Швейцарії, де довго перебував. Одночасно проводив культурно-просвітницькі заходи з метою популяризації Української держави, заснував у Женеві Український клуб з бібліотекою українських видань.

Крім того, Павло Іванович займався публіцистикою: писав на економічні, політичні теми. Його листи з Женеви, які час від часу з'являлися в тижневику "Воля" у 1920-21 рр., свідчать, що Чижевський був одним з небагатьох, хто представляв Україну на засіданнях Ліги Націй.

В час, коли, здавалося б, уже все втрачено, Чижевський пропонує особисте бачення майбутнього державного устрою України у праці **"Основи української державності"**. Вона побачила світ 1921 року у Відні. В ній було

викладено проект Конституції незалежної України, який складався з трьох розділів і 34 статей.

Вже тяжко хворий Чижевський у березні 1922 року не зміг відмовитися від посади міністра фінансів уряду УНР в екзилі, працюючи і свято вірячи, що доживе до "самостійної України". Його соратник О. Лотоцький згадував: "1923 року я востаннє бачив його... дух був так само свіжий і бадьорий..., та сама енергія, ініціатива думки... Дні його було вже пораховано, а всі свої ідеї закроював він у таких масштабах, наче ще десятки літ мав би їх переводити".

Помер П. І. Чижевський 17 квітня 1925 року у Женеві, де і похований.

Син Павла Івановича – Григорій був полтавським губернським комісаром УНР у 1918–1919 рр., а Микола загинув під час Другого Зимового походу восени 1921 року.

ЛІТЕРАТУРА

Чижевський Павло Іванович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2013. – Т. 10. – С. 549–550; Реабілітовані історією. Полтавська область : у 27-и т. – Полтава, 2007. – Кн. 5. – С. 645–656; Пустовіт Т. Український посол з Полтавщини (штрихи до біографії П. Чижевського) / Т. Пустовіт // Полтавська Петлюріана. Матеріали П'ятих Петлюрівських читань, проведених у Полтаві 25 травня 2001 р. – Полтава, 2001. – Ч. 4. – С. 78–106.

Ревегук В. Я. Чижевський Павло Іванович / В. Я. Ревегук // Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України. – Полтава, 2015. – С.191–194.

Полтавщина : історичний нарис. – Полтава, 2005. – С.181, 193, 194, 199.

Дорошенко Д. Нарис історії України (від половини XVII ст.). – К., 1992. – Т. II. – С. 320.

Чернов А. Павло Іванович Чижевський / А. Чернов // Край. – 2011. – № 81(січ.). – С. 9–11; Вечірня Полтава. – 2010. – 1 груд. – С. 19; Зоря Полтавщини. – 2010. – 28 лип. – С. 2.

Пустовіт Т. Автором проекту Конституції Української держави в період УНР був уродженець Гадяча П. Чижевський / Т. Пустовіт // Зоря Полтавщини. – 2004. – 21 серп. – С. 3.

Пустовіт Т. Український клуб у Полтаві (1913–1918): відкриття та напрямки діяльності / Т. Пустовіт // Археологічний літопис Лівобережної України. – 2000. – № 1-2. – 114–120.

ШЕЛУХИН (ШЕЛУХІН) СЕРГІЙ ПАВЛОВИЧ

(18.10.1864, с. Деньги Золотоніського повіту Полтавської губернії – 25.12.1938, Ржевниці, поблизу Праги) – громадсько-політичний діяч, учений-правник, історик, член Української Центральної Ради, Генеральний суддя, міністр судових справ УНР.

*Конче потрібна велика праця над собою,
щоб переробити себе на справжніх патріотів,
державників...
С. Шелухин*

Народився Сергій Павлович в українській родині, де плекалася національна свідомість, український дух та не забувалися традиції українського народу. Дитинство хлопчика минуло на пасіці батька, тому він назавжди полюбив бджіл. 1883 року юнак закінчив Лубенську класичну гімназію, 1885 – фізико-математичний, а 1888 – юридичний факультет Київського університету.

Працював на різних посадах: слідчим, суддею, викладачем права, займався науковою роботою, брав активну участь в українському громадському житті.

Сергій Павлович був одним з трьох учених-українців, хто 1908 року на XIV Всеросійському археологічному з'їзді виголосив українською мовою доповідь про стародавність і державно-правове значення назви "Україна". *"Нагороджений за судову службу орденами і чином дійсного статського радника, – писав Шелухин, – я через мою любов до рідного краю не міг в Україні стати навіть членом судової палати, в якій не раз сидів"*.

1917 року Шелухин активно включився в політичну діяльність, спрямовану на розбудову української державності. Сергій Павлович був членом Центральної Ради, генеральним суддею УНР, міністром судових справ. Йому було довірено 1918 року очолити делегацію УНР під час переговорів з Росією, коли вирішувалося питання про незалежність України.

У книзі історика Д. Дорошенка "Мої спомини про недавнє минуле" (Мюнхен, 1969) є картина подій 1918 року, які мали зробити Україну вільною державою: 23 травня в Будинку Центральної Ради о 14 год. голова української делегації Сергій Шелухин відкрив засідання. Переговори велися через перекладача, бо українці представляли свою сторону українською мовою. Переговори були важкими.

Професор Шелухин наголошував: *"Свобода однієї нації не може будуватися на поневоленні іншої"*, *"Україна повинна бути вільною"*. Це

було кредом його діяльності. Воно виявилось і в творчості – прозі та романтичній поезії. Так, у вірші "Де щастя?" вміщеному в "Акордах" – антології української лірики, впорядкованій і виданій 1903 року І. Франком (репринтне видання її вийшло в Україні через 90 років), говориться:

*Громадський діячу! Всі сили
В громадські справи ти несеш!
Не бійсь того, що до могили
В житті не діждешся краси,
Яку ти праці віддаси.*

Вірші, прозу писав під псевдонімами С. Павленко, С. Полтавець, його твори друкувалися в альманахах "Рідний край", "Українська муза".

З грудня 1918 року Шелухин – міністр юстиції, в 1919 – член делегації УНР на Паризькій мирній конференції. По захопленню більшовиками України, Сергій Павлович 1921 року емігрував до Праги, де став професором факультету права Українського Вільного Університету.

На еміграції, він – голова Українського правничого товариства, Українського історико-філологічного товариства, член Ради Всеслов'янського Союзу пасічників та інших товариств.

Улас Самчук, який зустрічався з ним у Празі, називав Шелухина сенатором, прокурором, невизнаним істориком і визнаним пасічником. Історичні монографії професора "*Історико-правні підстави української державності*" (1929), "*Звідкіля походить Русь*" (1929), "*Україна – назва нашої землі з найдавніших часів*" (1936) відіграли надзвичайно важливу роль щодо правильного трактування термінів "Русь", "Росія", "Україна".

Помер Сергій Павлович 25 грудня 1938 року у м. Ржевнице, похований у м. Прага (Чехія).

Література

Шелухин (Шелухін) Сергій Павлович : [біографія] // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К., 2013. – Т. 10. – С. 626–627; Юридична енциклопедія. – К., 2004. – Т. 6. – С. 434; Провісники духовності : довідник – К., 2003. – С. 112; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 191–193; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий бібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С.146.

Величко В. Професор Сергій Шелухин – історик, правознавець, громадсько-політичний діяч, письменник / В. Величко // Наука і суспільство. – 2015. – № 3-4. – С. 45–47.

Ващук Л. "Щоб солідарність наша демонструвалася перед чужинцями..." / Л. Ващук // Голос України. – 2014. – 11 жовт. – С. 10.

Требіна Н. Словом і ділом був за Україну (до 75-річчя пам'яті С. П. Шелухина) / Н. Требіна // Край. – 2013. – № 116 (груд.). – С. 19–21.

Бурім Д. Наука і політика в житті укр. еміграції. Листи Д. Дорошенка до С. Шелухина / Д. Бурім // Київська старовина. – 2012. – № 2. – С. 98–113.

Токарчук О. Концептуальні засади вчення С. П. Шелухина про право / О. Токарчук // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 1. – С. 88–92.

Черненко С. Правник С. Шелухин / С. Черненко // Науковий світ. – 2010. – № 3. – С. 14–15.

Токарчук О. Шелухин про форми держави / О. Токарчук // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 134–137.

Старовойтенко І. Призабута особистість українського національного руху. Листи [Л. Жебуньова] до Сергія Шелухина / І. Старовойтенко // Пам'ять століть. – 2007. – № 6. – С. 15–26.

Павленко С. (псевдонім С. Шелухина) Поезії / С. Павленко // Акорди: антологія укр. лірики від смерті Шевченка. – К., 2005. – С. 265–268.

Осташко Т. Сергій Шелухин / Т. Осташко // Історія України. – 2001. – № 25-26. – С. 3–5.

Рудка Б. Любив бджіл і Україну / Б. Рудка // Дачник. – 2000. – № 14. – С. 3.

ШУЛЬГИН

(ШУЛЬГІН) ОЛЕКСАНДР ЯКОВИЧ

(30.07.1889, с. Сохвине Хорольського повіту Полтавської губернії – 14.03.1960, Париж) – громадсько-політичний діяч, професор-історик, член Центральної та Малої Рад, генеральний секретар міжнаціональних та міжнародних справ.

*Було майже неможливо не наслідувати
мого батька, було б дивно, щоб патріотизм
моєї матері не відбився на моєму житті і праці.*

О. Шульгин

О. Я. Шульгин – людина високої культури і душі...

Н. Суровцова, історик

Народився Олександр Якович у дворянській сім'ї, яка мала козацько-старшинське коріння. По материнській лінії був нащадком давнього

шляхетського роду Устимовичів, кровно спорідненого з Полуботками і Апостолами.

Мати, Любов Миколаївна, *"жила Україною і для України"*, була культурною і громадською діячкою Полтавщини. Батько, Яків Миколайович, за оцінкою М. Грушевського, *"був визначним істориком і чоловіком, пам'ятним ідеалістичним настроєм і чистотою свого характеру"*. Батьки виховали національно свідомих дітей.

Майбутній перший міністр закордонних справ УНР писав: *"Те велике зусилля, яке треба було зробити людині з національно байдужого середовища, щоб дійти до українства, мені не було потрібне"*. Початкову освіту Олександр здобув дома, а в гімназії навчався у Києві. Революційні події 1905 року надихнули 16-річного юнака подати директорові гімназії вимогу про вивчення в ній української мови, *"мови тієї країни, в якій ми народилися і живемо"*.

То був перший його публічний виступ на захист українства. Закінчивши першу Київську гімназію зі срібною медаллю, Олександр вступив на природничий, а через два роки перевівся на історико-філологічний факультет Петербурзького університету.

По закінченню вузу Шульгин був залишений на кафедрі для підготовки до професорського звання. В університеті розпочалася його активна політична і громадська діяльність. Олександр належав до Київського земляцтва, був активним членом гуртка українознавства, молодіжної громади ТУП, співробітничав з журналом "Украинская жизнь".

1917 року українські громадські організації Петрограду делегували Олександра Шульгина до Києва, де він поринув у вир політичного життя. У сформованому В. Винниченком уряді, 28-річний Олександр Якович отримав посаду генерального секретаря міжнаціональних справ, а з вересня 1917 року – генерального секретаря міжнародних справ.

(До речі, під час Української революції відбувся розкол в українських родинах. Близький родич Олександра Яковича, В. В. Шульгин, відомий українофоб, антисеміт, редактор газети "Киевлянин" став головним ідеологом Білого руху).

Найпершим завданням часу було визнання самостійної України в Європі. Проте Брестський мирний договір (лютий, 1918 рік) перекреслив ці прагнення. На знак незгоди з курсом керівництва УНР Шульгин подав у відставку.

У квітні того ж 1918 року Олександр Якович опублікував свою статтю під назвою «*Fatum історії*», яка стала своєрідною декларацією його незалежницьких поглядів: *"Ми ніколи не відкинемо, як щось шкідливе, національне чуття. Воно – саме життя. І ми повинні кликати наш народ до того, щоб він відчув самого себе, щоб він став глибоко національним"*.

За всіх урядів УНР Олександр Якович працював послом – аж до Паризької мирної конференції 1922 року, яка поставила трагічну крапку на українських визвольних змаганнях. Утім, він продовжував перебувати на

посту міністра закордонних справ уряду УНР в екзилі (у вигнанні) аж до 1948 року.

Олександр Якович велику увагу приділяв популяризації історичних знань про Україну. Ще 1934 року він написав, що *"Україна, коли стане вільною, мусить увійти до складу Європейського Союзу, оскільки він буде існувати"*.

Коли нацисти окупували Францію, Шульгин з родиною залишився в Парижі. Він не приховував своєї симпатії до антигітлерівської коаліції. Фашисти заарештували Олександра Яковича і його сина Ростислава, півроку тримали їх за ґратами.

Після 1945 року професор продовжував займатися науковою роботою: був засновником і багаторічним головою Українського Академічного товариства у Парижі (1945–1960), одним з організаторів і віце-президентом Міжнародної вільної академії наук, заступником голови НТШ в Європі, автором розвідок з історії української державності.

Дипломат, політик, історик, немов провидець, ще 1959 року сказав, що *"зникне Радянський Союз... і прийде час – буде в Києві наш справжній уряд... ми святкуватимемо наші національні свята не на чужині, а на славному київському майдані під дзвони святої Софії"*.

Шульгин розробив власне визначення нації, розробив проект майбутньої української держави. 1959 року, виступаючи в Нью-Йорку, він говорив: *"Все йде, все минає... але лишається на своїй землі український народ, що зазнав великої слави і великих нещасть. Доля часом прибивала його до землі, але, як добрий хліб після зливи, він завжди підіймався вгору і лишався самим собою..."*.

4 березня 1960 року Олександр Якович Шульгин помер у Парижі, похований у склепі членів Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка у м. Сарсель (Франція).

Література

Шульгін (Шульгин) Олександр Якович : [біографія] // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К., 2013. – Т. 10. – С. 666; Видатні постаті в історії України ХХ ст. – К., 2011. – С. 369–371; Юридична енциклопедія. – К., 2004. – Т. 6. – С. 455–456; Провісники духовності в Україні : довідник. – К., 2003. – С. 114–115; Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 198–201; Ротач П. Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції : короткий бібліогр. довідник. – Полтава, 1998. – С. 150–151.

Олександр Шульгин в українському державотворенні та міжнародній політиці : збірник наукових праць та документів : наукове видання / упорядник В. Піскун. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2016. – 432 с.

Табачник Д. Дипломатична діяльність О. Я. Шульгина / Д. Табачник // Табачник Д. Історія української дипломатії : біогр. нариси. – К., 2009. – С. 8–58.

Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: іст. есе-хроніки: у 4-х т. – Харків, 2008. – Т. 1: рік 1917. – С. 54, 69, 158, 166, 169, 219, 294, 345, 366, 488, 517.

Ротач П. Незастаріла стаття Олександра Шульгина / П. Ротач // Полтавська Петлюріана. – Полтава, 2003. – Ч. 5. – С. 28–32.

Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921: I. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. II. Кам'янецька доба. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 361, 365, 370, 395.

Ващук Л. На чужині – з Батьківщиною в серці / Л. Ващук // Голос України. – 2016. – 14 верес. – С. 14.

Кот С. Олександр Шульгин: від першого міністра закордонних справ УНР до першого посла Української держави в Болгарії / С. Кот // День. – 2016. – 1-2; 8-9 лип. – С. 14.

Шудря М. Український дипломат першого призову / М. Шудря // Пам'ять століть. – 2009. – № 3-4. – С. 216.

Леонтович О. Вчителька з Божої ласки: Любов Шульгина, мати О. Шульгина / О. Леонтович // Урядовий кур'єр. – 2005. – 16 груд. – С. 13.

Карась М. Дні Шульгиних / М. Карась // Україна молода. – 2001. – 17 січ. – С. 5.

Стаднюк Т. Внесок Олександра Шульгина у міжнародну політику уряду Української держави Директорії / Т. Стаднюк // Київська старовина. – 2000. – № 3. – С. 167–175.

Требіна Н. "Прийде час – буде в Києві наш справжній уряд..." / Н. Требіна // Полтавська Думка. – 1999. – 23 лип. – С. 7.

Науково – виробниче видання

ДЕРЖАВОТВОРЦІ

ПОЛТАВЦІ – ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.

Упорядник:	Н. М. Требіна
Редактор:	С. В. Сичова
Комп'ютерний набір:	Н. М. Требіна
Комп'ютерна верстка:	Д. С. Ведь
Відповідальна за випуск:	М. Г. Максименко

Підписано до друку 15.03.2017. 40 стор. Тираж 3 прим. Обласна бібліотека для юнацтва імені
Олеся Гончара 36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25а
<http://libgonchar.org> E-mail: pobugonchara@ukr.net